

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**R.P. Francisci Svarez Granatensis E Societate Iesv
Doctoris Theologi, Et In Conimbricensi Academia Primarij
at[que] Emeriti olim Professoris Tractatvs Qvinqve, Ad
Primam Secvndae D. Thomae**

Suárez, Francisco

Mogvntiae, 1629

Disputatio V. De circumstantiis, seu accidentibus humanorum actuum,
continens tres sectionens.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94065](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94065)

cumstantias aggravantes non esse de substantia actus ut peccatum est, esse tamen de substantia eius ut tale peccatum est. Potest præterea hæc sententia tribui Aristoteli loco cit. ex quo, ut dixi, sumptæ sunt istæ circumstantiæ, inter quas ipse ponit personam operantem, quæ tamen est causa per se actionis moralis. Dici potest per circumstantiam non intelligi personam operantem, sed aliquam conditionem eius, nimirum quod sit in dignitate constituta, vel aliquid simile. Sed hoc videtur esse præter mentem Aristotelis, addit enim neminem posse ignorare huiusmodi circumstantiam suæ actionis, quia non potest ignorare seipsum, quod necesse est intelligi de ipsa persona operante simpliciter, quia conditionem, vel statum suum bene potest aliquis ignorare. Deinde affirmat Aristoteles eo loco ignorantiam cuiusque circumstantiæ reddere actionem inuoluntariam, quod non potest esse verum de circumstantia accidentali, nam licet aliquis furetur in loco sacro ignorans qualitatē loci, nihilominus illa actio erit voluntaria: loquitur ergo de conditione essentiali, cuius ignorantia facit totum actum ut morale, absolute inuoluntarium, quia ablato vno principio essentiali, tolletur tota rei essentia, ut in dicto exemplo, si quis ignoret rem quam accipit, esse alienam, tota illa actio furti est inuoluntaria, etiam ut furtum est. Denique exempla Aristotelis satis indicant ipsum nomine *singulorum* non intelligere accidentia aliqua, sed essentialia conditiones actus, nam sub circumstantia quid, ponit materiam circa quam versatur actus, quæ non est accidens, sed obiectum, imo etiam genus & species actus numerat.

II. Ratione tandem probatur hæc opinio, quia actus moralis ut moralis pendet in suo esse & in sua substantia ex circumstantiis, nam si est bonus, requirit complementum omnium circumstantiarum, sine quibus bonus esse non potest, ut, v.g. ad actum temperantiæ requiritur talis qualitas, vel tanta quantitas cibi, qua ablata, non erit actus temperantiæ: illa ergo conditio materiæ, quæ pertinet ad circumstantiam quid, non est accidentalis, sed essentialis temperantiæ, ut sic. Et in uniuersum idem est de cæteris circumstantiis, & de quolibet actu virtutis, pendet enim actus virtutis essentialiter ex prudentia; prudentia autem iudicat omnia & singula quæ circumstant actum, ut absolute discernat quid faciendum sit. Eadem autem ratio est de actu malo, quia de priuatiuo per positium iudicandum est.

III. Secunda sententia distinguit inter actum internum & externum. Internus dicitur solus actus voluntatis, externus quilibet alius siue sit intellectus, siue alicuius potentiæ subordinatæ voluntati. Affirmat ergo hæc opinio actum exteriorem habere circumstantias accidentales, quod postea comprobabimus: negat vero actum interiorem habere huiusmodi circumstantias. Sic Gabr. in 3. dist. 23. quest. 1. artic. 1. cum Ocham in 3. quest. 10. dub. 4. & quodlibeto 3. quest. 15. indicat etiam Durand. in 2. d. 38. quest. 1. ex quo sumi potest fundamentum huius opinionis, scilicet quia omnes illæ conditiones quæ videntur circumstare actum externum, respectu voluntatis componunt unum integrum obiectum eius, non enim possunt circumstantiæ afficere actum internum, nisi voluntariæ sint; hoc autem ipso quo sint voluntariæ, habent rationem obiecti, saltem partialis; nam actus voluntatis vnus est & simplex, qui vnica habitudine tendit in obiectum circumstantiis affectum: totum autem ob-

iectum pertinet ad substantiam actus: non ergo est accidens eius. Et iuxta hanc rationem fauet huic sententiæ D. Thom. 1. 2. quest. 19. artic. 2. vbi dicit actum interiorem ex solo obiecto habere bonitatem: intelligit ergo circumstantias respectu actus interioris non esse circumstantias, sed transire in rationem obiecti. Atque ita opinatur & exponit Conrad. in illo loco. Caiet. quest. 18. artic. 4. idem affirmat de circumstantia finis, non vero de reliquis, qui etiam videndus est ead. quest. art. 10.

Tertia opinio vitur alia distinctione ex parte circumstantiarum; nam quædam addunt, seu mutant speciem moralem, alix autem augent, vel minuunt intra eandem speciem: de his posterioribus concedit hæc opinio esse accidentia, quia magis, vel minus accidunt formæ; de prioribus vero negat esse accidentia, sed principia essentialia actus moralis, quia nihil dat speciem, nisi quod est principium essentialē rei. Et hanc opinionem sequuntur multi Thomistæ, & solent tribui Caietano *citatis locis*, vereor tamen ne tota hæc dissensio sit de modo loquendi. Explucabo ergo potius rem ipsam, & inde constabit quomodo loquendum nobis sit, & obiter attingam in numer. 14. quo sensu fuerit Aristoteles locutus.

Primo ergo certum est ad substantiam actus moralis necessarias esse, & per se pertinere alias causas, quæ possunt ad quatuor genera causarum reuocari, ut notauit Alen. 2. part. quest. 105. *stanciam 4. membr. 4.* Prima causa est efficiens, sub qua comprehenditur & ipsum operans, & quidquid ex parte illius simpliciter necessarium est ad operationem moralem, ut est voluntas, intellectus, &c. Secunda causa est finalis, quæ potest esse vel intrinseca ipsi obiecto, seu materiæ, ut est in materia elemosynæ ipsa honestas misericordie; vel extrinseca, qualis erit in dicto exemplo honestas penitentis, si elemosyna fiat ad satisfaciendum Deo: hic tamen finis extrinsecus licet aliquo modo concurret per se ex parte operantis, non tamen semper est necessarius. Tertia est causa veluti materialis, quæ non est proprie subiectum, nam hoc nihil refert ad præsentem considerationem, sed est illa materia, circa quam versatur actus, ut quod sit circa aliud, vel circa passiones proprias, vel quod versetur circa hunc cibum, vel circa alium, quæ materia reducitur ad obiectum materiale. Quarta est causa formalis, quæ si sit extrinseca, quale est obiectum, sic materialiter coincidit cum materia circa quam; formaliter vero, cum fine, seu motiuo, nam, ut supra dictum est, finis est obiectum voluntatis: si autem sit sermo de causa intrinseca, cum actus moralis sit forma quædam, non habet aliam causam formalem præter suam rationem intrinsecam & quidditativam. Hæc ergo quatuor ut sic non sunt accidentia actus moralis, sed per se pertinent ad illius substantiam, vel ut principia intrinseca, vel ut causæ per se extrinsecæ, nam hic actus, qui etiam vitalis est, necessario postulat intrinsecum principium a quo fiat, & obiectum circa quod versetur, & quia est actus voluntatis, oportet ut illud obiectum sit finis, vel propter finem.

Secundo certum est in his quatuor causis posse considerari aliquas condiciones, quæ licet accidunt rebus ut res physice sunt, sunt tamen de essentia actuum moralium ut morales sunt, vnde non poterunt hæc dici proprie circumstantiæ iuxta propriam huius vocis impositionem, quam D. Thomas 1. 2. quest. 7. artic. 1. explicuit, *stanciam 4. membr. 4.* ita docet idem D. Thomas ibi artic. 3. ad 3. *stanciam 4. membr. 4.*

IV.
V.
VI.

question. 2. de malo, artic. 6. significat Richard. in 4. dist. 17. artic. 3. quest. 5. Alenf. 1. & 4. part. quest. 77. memb. 3. artic. 5. qui significant Aristotelem in hoc sensu fuisse locutum, quod est probabile, sed non certum. Declaratur breuiter inductione, & præterea probatur, nam in primis ex parte causæ agentis necessaria est libertas & vsus rationis, nam hinc pendet substantia actus moralis, in causa etiam instrumentali potest interdum considerari qualitas, seu conditio quæ variet essentialiter humanum actum, vt si dedit potionem mortiferam, vel salubrem, & sic de aliis. Item ex parte finis valde pertinet ad humanum actum, qualis ille fuerit, honestus, vel turpis, vel indifferens, hic enim finis habet rationem motiui, & obiecti formalis, & ideo pertinet ad essentialitatem actus, præsertim si sit finis intrinsecus. Tertio ex parte materiæ circa quam quod sit propria, vel aliena, quod sit parens, vel extraneus, & similes condiciones possunt essentialitatem actus moralis variare. Ac demique ex parte ipsius actus interioris quod sit odium, vel amor, & ex parte exterioris etiam, modus eius potest spectare ad essentialitatem moralem, vt si fortiter percussit, vel tantum leuiter attingit, ex quo pendet vt sit homicidium, nec ne.

VII. Vnde quoad hæc omnia & similia verum est quod prima sententia assererat posse aliquas condiciones esse accidentales actui in esse rei, quæ sint essentialiter actui in esse moris. Et ratio à priori est, quia esse morale pendet primario ex ordine rationis: contingit autem sæpe vt actio, vel obiectum habeat diuersum ordinem ad rationem propter diuersas condiciones earum rerum, quæ ad actum, moralem concurrunt. Vnde si in huiusmodi actu consideretur genus eius, seu communis ratio entis moralis, sic pendet ex obiecto, quod coincidit cum fine, & materia circa quam, & non est omnino simplex, sed sæpe confurgit ex concursu multarum rerum, seu conditionum, quæ necessariæ sunt vt sit conforme, vel difforme rationi, & ideo variata vna, vel altera conditione, potest actus totus moralis variari.

VIII. Dicendam tertio. In his quatuor causis aliquæ possunt interuenire circumstantiæ, quæ accidentaliter pertineant ad actum humanum in ratione boni, vel mali moralis. Ita D. Thom. 1. 2. question. 7. artic. 1. qui in eundem sensum Aristotelem exponit, quod sequuntur alii Scholastici, Richard. in 4. distinct. 17. artic. 3. question. 3. Gabr. in 3. distinct. 23. question. 1. artic. 1. & in 2. d. 47. Ocham in 3. question. 3. dub. vltim. & quodlib. 3. question. 15. Burid. 3. Ethic. question. 12. Almain. tractatu 1. moral. cap. 6. Soto in 4. distinct. 8. question. 2. artic. 4. Boëtius etiam libr. 4. de locis topicis, sic intellexit Aristotelem & Ciceronem libr. 2. de inuent. Neque est alienus ab eadem sententia Gregor. Niss. libr. 5. Philosophiæ cap. 2. quamuis id non satis explicet, sed indifferenter loquatur, atque eodem fere modo de circumstantiis scribit Damascen. 2. de fide capit. 24. Chrysostr. homil. 17. in capit. 5. Math. vbi dicit ad iudicium ferendum de operibus non tantum esse ipsa opera considerata, sed etiam tempus, locum, causam, personam, & quicquid aliud operibus acciderit, habetur in capit. occidit 27. distinct. 8. Item Augustin. lib. de vera & falsa penitent. capit. 14. & 15. in capit. consideret. de penitentia distinct. 5. vbi in ordine ad confessionem dicit oportere considerare circumstantias actus, quas aperte significat non mutare substantiam eius: & 15. de Ciuit. cap. 7. ad hoc accommodat illud Genes. 4. Si recte offeras, non autem recte dicas, peccasti. Quæ expositio nem sequitur Suarez in primam secundam D. Thom.

fil. libr. 2. de baptis. cap. 8. vbi de his circumstantiis disputat, indicatque accidentia esse, quamuis non satis clare.

Ratio est, quia sicut bonitas, vel malitia actionis moralis pendet ex his conditionibus, ita ex eisdem interdum augetur, vel minuitur, seu accidentaliter perficitur, seruata illius substantia: ergo tunc huiusmodi condiciones erunt accidentales actui. Patet consequentia, quia magis, vel minus, quando non variant substantiam, ad accidentia pertinent. Neque enim querenda est hic exacta ratio accidentis, nimirum quod sit per veram inherentiæ & informationem, quia neque in omnibus physicis accidentibus hoc proprie reperitur, sed multa tantum accidunt, adiacent, seu circumstant rem, & multo minus id petendum est in actibus moralibus, quorum esse sæpe pendet ex rebus extrinsece denominantibus, vt inferius videbimus. Antecedens vero declarari facile potest discurrendo per singulas causas, nam quæ persona operans sit huius, vel illius dignitatis, potest pertinere ad quandam maiorem bonitatem, vel estimationem moralem actus, non variata substantia eius: similiter quod materia, circa quam versatur actus, sit huius, vel illius quantitatis, in furto, v.g. vel alio simili, & sic de cæteris. Ratio autem est, quia ordo ad rationem non semper ex his circumstantiis ita variatur, vt omnino mutet confirmatam, vel difformitatem ad rationem, quamuis efficiat vt secundum magis, vel minus varietur: tunc ergo erunt condiciones accidentales, non essentialiter, quod magis confirmabitur ex sequentibus corollariis.

Primo enim ex hac conclusione inferitur has circumstantias non solum accidere actui humano in esse naturæ, sed etiam in esse moris, quia accidunt illi quatenus est conformis, vel difformis rationi, atque adeo quatenus liber est. Vnde prima sententia in definire, seu permissiue intellecta verum quidem affirmat, scilicet posse aliquos ex his conditionibus esse accidentales in esse naturæ, & essentialiter in esse moris, tamen intellecta vniuersaliter, seu exclusiue, id est, nunquam has condiciones esse accidentales in esse moralis actus, est falsa, vt patet aperte de intentione actus, nec ratio illius sententiæ contra hunc sensum procedit, quia licet rectitudo moralis actionis pendeat ex concursu plurium conditionum, seu circumstantiarum, tamen non solum pendet ex illis quoad substantiam & essentialitatem, sed etiam quoad augmentum, vel diminutionem, & quoad hoc sunt accidentales.

Secundo inferitur has circumstantias non solum esse posse accidentia actus exterioris, sed etiam actus interioris: primum de exteriori omnes admittunt. Solum est considerandum exteriorem actum & esse obiectum actus interioris, & esse actionem humanam & voluntariam ab interiori manentem: priori modo facile intelligitur huiusmodi obiectum posse accidentaliter variari ex huiusmodi circumstantiis non variata substantia honestate eius, vt orare in templo, vel alio loco, eandem honestatem religionis habet, tamen cum circumstantia loci sacri habet quodammodo maiorem; si vero loquamur secundo modo, sic, vt inferius dicam, actus exterior habet totum suum esse morale ab actu interiori, & ideo non potest proprie affici accidentaliter à circumstantiis sub hac ratione, nisi medio actu interiori.

Vnde probatur & declaratur altera pars primo ad hominem, quia actus exterior non solum in ratione obiecti, sed etiam in ratione actus moralis afficitur accidentaliter his circumstantiis,

P 2 vt o.

IX.

X.

XI.

XII.

vt omnes fatentur: ergo & interior. Secundo hoc ipsum sic declaratur & probatur, quia dupliciter intelligi potest has circumstantias afficere interioriorem actum, & utroque modo possunt habere rationem accidentium, quatenus non sunt necessariae simpliciter ad primariam & essentialiorem eius bonitatem, sed ad aliquod augmentum, vel diminutionem, & ad aliquam perfectionem accidentalem. Primus modus est ex parte obiecti, vt cum aliquis vult furari in Ecclesia, illa circumstantia loci non circumstat actum voluntatis ex parte ipsius, quia, vt suppono, ille actus non fit in Ecclesia, circumstat tamen ex parte obiecti, quia materia circa quam primo versatur ille actus, est furtum: quod vero res furto furripienda fit in Ecclesia, accidit. Secundo modo contingit hæc circumstantia ex parte ipsius actus, vt si quis existens in Ecclesia, ibi cogitet & deliberet de fornicatione, vel furto faciendo extra Ecclesiam, nam tunc locus non est circumstantia obiecti, sed ipsius actus, quia in tali loco fit: quod fit causa exempli positum, siue illa circumstantia augeat malitiam, siue non. Quod vero hæc circumstantia vt efficiat actum interioriorem debeant esse voluntariae, non obstat quominus sint accidentia: primo, quia præsertim cum sint perfectioris rationis non sunt voluntarie directe, sed ad summum indirecte, vt patet in dicto exemplo de circumstantia *Vbi*: eadem erit de circumstantia *Quis*, si sacerdos, v. g. odium habeat proximum, fortasse illud odium erit grauius ex persona operante, licet non velit se directe operari: interdum etiam hæc circumstantia est voluntaria per modum actus, & non proprie per modum obiecti, vt in circumstantia *Quomodo*, qualis est intentio actus, non enim est intentio volita per modum obiecti, sed sicut homo eliciendo actum voluntatis vult ipsum, ita maiori conatu eliciendo vult intentionem eius. Deinde quamuis in primo modo contingat has circumstantias esse directe voluntarias, non tamen hoc repugnat cum ratione accidentis, quia sunt vel secundario, vel quasi remota, & consequenter voluntarie, vt patet in primo exemplo de circumstantia *loci*: accidit enim primariæ intentioni operantis quod res furto auferenda fit in loco sacro: & idem clare cernitur in circumstantia *finis extrinseci*, qui distinguitur ab obiecto primario specificante actum.

XIII.

Tertio colligitur ex dictis non tantum circumstantias augentes in eadem specie, sed etiam adentes nouam speciem esse accidentia, non enim dicuntur hæc circumstantiæ mutare speciem, quia tollant vnā, & in aliam transferant, sed quia priori speciei essentiali addunt aliam. Vnde sicut in rebus physicis forma accidentalis addita substantiæ addit nouam speciem entis, quod non obstat quominus sit etiam accidens, quia talis forma & species est præter rationem subiecti, & potest adesse & abesse, ita in his moralibus licet circumstantia addat nouam speciem moralem præexistenti, accidit tamen actui vt in sua prima specie constituto, quia est præter rationem eius, & potest adesse & abesse. Vnde recte notauit D. Thom. *quest. 2. de malo art. 6. in corp. & ad 2.* has circumstantias mutantes speciem posse comparari vel formaliter ad speciem quam addunt, & vt sic, non habere rationem accidentis, sed principii essentialis, seu obiecti, vt cum quis vult dare eleemosynam vt satisfaciat pro peccatis, ille actus eleemosynæ, vt formaliter constituitur in specie satisfactionis, seu poenitentiae, respicit mortuum poenitentiae, non vt circumstantiam, sed vt proprium obiectum formale. Secundo modo possunt comparari ad actum cui dant talem spe-

ciem ipsi accidentalem, vt in dicto exemplo, si quis ille poenitentiae comparatus ad actum misericordiae, vt sic, dat illi speciem accidentalem: hoc pacto satis est vt hæc circumstantia sint accidentia actuum moralium, nam etiam in entibus naturalibus si forma accidentalis comparatur formaliter ad compositum quod constituitur quatenus tale est, non dicitur accidens eius, sed principium essentiali, vt albedo est de essentia albi quatenus album, quamuis simpliciter subiecto accidat.

Ad fundamenta aliarum opinionum satis responsum est inter probandum nostram sententiam. Solum superest respondere ad Aristotelem allegatum *nimer. 1.* quem multis placet reuera non fuisse locutum de circumstantiis accidentalibus, sed de conditionibus essentialibus requisitis ad actum voluntarium: quod si hoc verum est, responderetur ad argumentum tacuisse ipsum de circumstantiis accidentalibus, non vero illas negasse. Mihi tamen ille sensus difficilis videtur, primo quidem, quia video omnes expolitores, & Theologos aliter illum intellexisse. Secundo, quia diminutus fuisset in morali doctrina tradenda. Tertio, quia nihil est quod cogat ad limitandam illo modo doctrinam eius, nam quod asserit de circumstantia *Quis*, potest intelligi & de ipsa persona, & de conditione, seu statu personæ. Neg obstat quod ait neminem posse ignorare hanc circumstantiam, quia non potest ignorare seipsum, nam in primis non loquitur de inaduertentia, sed de ignorantia, quæ in rigore dicit carentiam scientiæ etiam habitualis, & hoc modo certe dici potest neminem posse ignorare suum statum & conditionem. Deinde illud non posse, non esse necesse intelligi metaphysice, sed vt plurimum, seu moraliter, patet: tum quia ibidem dicit Aristoteles vniuersalia legis naturæ præcepta non posse ignorari, quod prædicto modo & moraliter oportet intelligi, tum etiam quia in rigore etiam potest quis ignorare conditionem ex parte personæ operantis necessariam ad actum morale, nimirum potest quis ignorare se libere operari. Deinde quod Aristoteles ait ignorantiam circumstantiæ cuiusunque causare inuoluntarium, supra à nobis explicatum est de inuoluntario sub tali ratione ignorata, non absolute sub quacunque alia: & hoc modo conuenit etiam circumstantiis accidentalibus, & necesse est ita exponi, etiam si sit sermo in essentialibus, vt patet in exemplo eiusdem Aristotelis. Nam si quis (inquit) loquatur de aliqua re, quam ignorat sibi sub secreto esse commissam, actio est inuoluntaria: quod quidem est verum quatenus illa est reuelatio secreti, nam quatenus est locutio quædam, voluntaria manet, & potest esse aliud peccatum, v. g. verbum otiosum, & interdum actus virtutis: & idem est facilius aliis exemplis ostendere. Denique vt fateamur aliqua exempla Aristotelis esse de conditionibus essentialibus actuum moralium, tamen alia possunt accommodari ad accidentales, vt quod leuiter, vel acerbe percusserit, quod talis effectus consecutus sit ex actione. Quare existimo Aristoteli in communi fuisse locutum de quibuscunque conditionibus, aut circumstantiis, quæ in actione singulari prout fit, reperiuntur, siue illæ sint essentialis, siue accidentales, nam omnes possunt ad voluntarium, vel inuoluntarium aliquo modo conducere, sub qua ratione ibi Aristoteles de circumstantiis differuit: de qua re iterum

redibit sermo section. sequenti.

XIV.

S. E.

Quomodo circumstantia actus interioris ex parte obiecti potest esse accidentalis.

Quomodo ex parte actus.

Quis.

SECTIO II.

Quot sint circumstantiæ humanorum actuum.

I. Ratio dubii sumi potest ex diuersis enumerationibus grauium auctorum: Aristoteles enim sex enumerat, nempe, *Quis*, quid, quomodo, circa quid, vel in quo, quo instrumento, cuius gratia: in qua enumeratione omittit *tempus* & *locum*. Secundo Tullius 1. *de inuent.* septem numerat; addit enim circumstantiam *vbi*, & *Quando*: omittit autem circumstantiam *Circa quid*, quam Aristoteles docuit: & eandem sententiam tradit Gregor. Nissen. paululum mutatis verbis, scilicet *persona*, *res*, *organum*, *tempus*, *locus*, *modus*, *causa*, *vbi*: per *causam* intelligit *finalem*, ita enim appellari solet, quasi per *antonomasiam*, præsertim in hac circumstantiarum enumeratione, & hoc modo solet dici in iure pensandam esse causam actionis ad iudicium ferendum, de ea *in l. verum. ff. de furtis*, & *capit. occidit. 23. questione octaua* & *capit. sciendum. 29. dist. & capit. cum causam. extra de testibus*. Tertio Damascen *libro secundo*, *capite vigesimo quarto*, enumerat octo, scilicet *Quis*, *quem*, *quid*, *quomodo*, *quo*, *quare*, *vbi*, *quando*: distinguit enim cum Aristotele circumstantiam *quid*, & *circa quid*, & hanc posteriorem vocat *personam circa quam fit operatio*, quam distinguit à *persona operante*, quam vocat *quis*: & præterea cum Tullio addit *vbi*, & *quando*, & ita confurgit ille numerus octauus circumstantiarum.

II. Quarto adhuc videntur alię circumstantię addendę huic numero, nam fit numerantur *vbi*, & *quando*, & *relatio ad finem*, cur non etiam *qualitas*, & *quantitas materię*, cum ex his possit moralis actio multum variari? Item euentus consequens actionem solet esse magni momenti in rebus moralibus, & tamen non continetur in illo numero: additur autem in *l. aut facta. ff. de penis*, quę inserta est in iure Canonico *cap. aut facta. de penitentia. d. 1.* Item liberum & voluntarium multum referunt ad rem moralem, & quamuis absolute sint de substantia actus moralis, tamē prout possunt secundum magis, vel minus variari, inter circumstantias numerari debent; & ad hoc spectat vtrum actio fuerit *coacta*, vel ex metu, passione, aut ignorantia, & ita hæ circumstantię numerantur in *cap. consideret. de penit. d. 5.* Et huc spectat quod ait Chrysost. *Math. 5. hom. 16.* & colligitur etiam *ex c. 1. 15. q. 6.* scilicet considerandum esse qua voluntate facta sit actio. Denique in *dicto c. cum causam*. alię adduntur circumstantię, aie enim inquirendum esse de *causis*, *personis*, *loco*, & *tempore*, *visu*, *auditu*, *fama*, *certitudine*, *sciencia*, aut *dubitatione*, vel *credulitate*. August. addit *perseuerantiam*, & *multiplicationem actionis*.

III. Hęc res est facilis: mihi probatur enumeratio Damasceni, quę est distinctior, clarior, & sufficientis: cuius sufficientiam satis explicat D. Thomas 1. 2. *question. 7. art. 3.* & merito distinguit personam operantem ab illa, circa quam versatur actio, nam licet conueniant in nomine, & ratione personę, tamen conditiones earum valde diuerso modo afficiunt actum moralem: *vbi* etiam, & *quando* hic non sumuntur in rigore physico pro intrinseca rei presentia, vel duratione, sed pro extrinseco loco continente nõ tam proprio, quam communi, vt est Ecclesia, vel platea, & cetera. Et similiter tempus sumitur pro extrinseca & publica mensura humanarum actionum, in quibus considerari possunt conditiones, alię quę Suarez in primam secunda D. Thom.

referant ad moralitatem actus, & diuerso modo afficiant à ceteris circumstantiis, & quamuis inter se videantur aliquo modo conuenire in ratione extrinseca mensurę, tamen habent veluti specificas rationes distinctas in modo afficiendi actum moralem, & ideo merito vt distinctę numerantur.

Alię vero omnes circumstantię, quę vel exco- gitari possunt, vel inlinuatę sunt, in his satis continentur, nam circumstantia *quid*, primum indicat materiã actionis, non simpliciter, vt est obiectum, quia hoc modo non est circumstantia, sed pertinet ad substantiam actus, sed vt habet aliquam conditionem accidentalem actui morali, siue illa conditio physice considerata, sit quantitas, siue qualitas, materiale enim hoc est: & sub eadem circumstantia comprehenditur effectus, seu euentus consequens actionem, nam est quid factum per actionem. Deinde ad circumstantiam *quomodo* annumerari possunt omnes illę conditiones, quę augent, vel minuunt liberum, aut voluntarium, quidam enim actionis modus intelligi potest quasi physicus, qualis est *intentio*, aut *voluntas*: alius esse potest moralis solum per concomitantiam quandam, vel extrinsecam causalitatem denominans actionem, vt est *ignoranter*, vel *coacte* operari. Alii vero reducut has conditiones ad circumstantiam *Quis*, quando sunt veluti conditiones quędam personę operantis. Rursus perseuerantia actionis potest reuocari vel ad circumstantiam *temporis*, vel ad *modum actionis*, quia illa nihil aliud est, quã ipsemet actus magis, vel minus durans: multiplicatio autem actionis non est circumstantia, sed est numerus, vel multitudo actionum: sic enim in ordine ad confessionem numerus peccatorum non est circumstantia, sed est veluti substantia materię aperientię in confessione, quia vnus actus non efficit aliũ ex vi solius multitudinis. Deniq; alię speciales circumstantię numeratę dicto *cap. cum causam*, vel reuocantur ad circumstantiam *quomodo*: vel certe non pertinent ad bonitatē, vel malitiam actionis, prout nunc de circumstantiis agimus, sed ad reddendum firmum, vel infirmum testimonium: non est autem inconueniens quod in aliis rerum generibus reperiantur alię circumstantię, vt actio pingendi, vel scribendi, alias circumstantias requirit vt bona sit in genere artificii, quam vt sit bona in genere moris, quamuis seruata proportione in prædictum numerum possint reuocari omnes circumstantię.

Ad Aristotelem, qui *tempus* & *locum* omisit, responderi potest illum non numerasse accidentales circumstantias, sed conditiones essentielles, & ideo omisit *locum* & *tempus*, quę semper accidentales sunt: quę responsio & procedit ex dubio fundamentõ, & non videtur vniuersaliter vera, nam interdum *tempus*, & *locus* pertinent ad substantiam actus, in esse morali, & ignorantia illarum reddit actum inuoluntarium in illo esse morali, vt ignorantia quod hodie sit dies veneris, facit vt actus comedendi carnes non sit malus. Alii respondent, estq; communis responsio, Aristotelem non omisisse has circumstantias, sed comprehendisse illas in verbo illo, *in quo*, id est, in quo tempore, & in quo loco: ita sentit D. Thom. 1. 2. *quest. 7. & in Ethic. & ibi Burid.* & alii: habet tamen difficultatem expositio, quia iuxta textum Græcum, particula, *circa quid*, & *in quo*, non ponuntur vt diuersa, sed vna vt exponēs alteram, ac si dicamus *circa quid*, seu *in quo* versatur actio, & ita Aristoteles cum aliis circumstantiis ponat diuersa exempla, huius tantum ponit vnũ & idem, dicens, *Putauerit autem quispiam filium hostem*

IV. Ceterę numerationes ad 3. reduci possunt.

V. Responsio ad obiecta ex Arist. in n. 1. displicet.

hostem esse. Dici autem potest, quamuis his duobus verbis eadem circumstantia significetur, tamen ad illa reuocari *tempus & locum*, quia circa illa fit actio: possent etiam aliquando reuocari ad circumstantiam *quid*, quia interdum actio non est mala, vel bona ratione temporis nisi quia tunc est actio prohibita ratione materiae in qua versatur.

VI. Sed hinc fieri potest generalis obiectio contra hanc diuisionem, nam vel data est secundum rationes specificas, & vltimas harum omnium circumstantiarum: & hoc modo multo plura membra fuissent numeranda, vt ex dictis constat: vel tantum secundum quasdam rationes genericas, quo sensu pauciora membra sufficerent, vt facile etiam ex dictis haberi potest: & praesertim respectu interioris actus, si quis recte consideret, fere omnes circumstantiae quae sumuntur ex parte obiecti, pertinent ad *quid*, vt *propter quid*: ex parte autem actus ad *quomodo*. Respondetur rem hanc non fuisse tam metaphysice expendendam, sed moraliter, numerata enim sunt illa membra, quae iuxta communem modum sentiendi & tractandi de humanis actibus sufficere visa sunt ad moralem eorum valorem estimationemque considerandam: & ideo neque omnes conditiones distincte enumeratae sunt, illud enim esset in infinitum procedere, neque solum secundum vniuersalissimas rationes, nam illud etiam esset valde confusum, sed secundum quasdam rationes generales, quae, vt dixi, sufficiunt ad intentum.

SECTIO III.

Quid necesse sit vt haec circumstantia efficiant actum moralem.

I. Vnde oritur haec quaestio.

I. Solent ab aliquibus distingui haec circumstantiae, quia quaedam sunt pertinentes ad rem moralem, quaedam impertinentes. Sed non oportet hac distinctione uti, quia quae sunt impertinentes, reuera non sunt circumstantiae moralium actionum, quamuis possint esse accidentia physicarum mutationum. Hinc vero oritur ratio dubii in hac quaestione: nam interdum haec accidentia physica censentur moraliter circumstantiae, interdum vero non, quia interdum efficiunt moraliter actum, interdum vero non: quae ergo est radix huius differentiae: aut quid necessarium est vt haec conditiones actus moraliter illum efficiant: hoc autem inquiri potest aut ex parte ipsius actus, seu conditionis eius, aut ex parte operantis.

II. Dicendum primo illam conditionem actus habere rationem circumstantiae moralis, eumque moraliter efficere, quae comparata ad rationem rectam mutat habitudinem ad illam in maiori, vel minori conformitate. Hanc regulam assignant omnes auctores, & inductione, ac exemplis potest facile ostendi, nam quod homicidium fiat in hac domo, vel in illa priuatis, non est circumstantia, quia ratione illius talis actio neque est minus, neque magis difformis rationi: quod autem fiat in templo, statim praefert maiorem dissonantiam a recta ratione. Ratio vero generalis est, quia recta ratio est regula humanorum actuum, de quo in tract. seq. disput. 10. latius, & circumstantiarum eorum: ergo non potest affectio, seu ratio harum circumstantiarum melius explicari, quam per ordinem & dictamen ad rectam rationem.

III. Atque hac eadem regula vtendum est ad in-

telligendum quando conditiones actus etiam si morales sint, non sint proprie circumstantiae, sed essentialis conditiones, nimirum quando sunt tales, quae iuxta rectam rationem omnino sunt necessariae, non solum ad magis & minus, sed simpliciter ad honestatem, vel turpitudinem actus. Similiter ex hac regula est intelligendum quando circumstantiae sunt specie diuersae, quando vero aggrauant intra eandem, quia species morales sumuntur per habitudinem ad rationem rectam, seu ad obiectum vt recta ratione regulatum: quando vero circumstantia omnino mutat conformitatem, vel difformitatem ad rationem mutat etiam speciem: si vero cum eodem ordine faciat rem esse magis conformem, auget intra eandem speciem, & dicitur notabiliter augere, vel aggrauare, quando illud augmentum est magni ponderis, vel estimationis iuxta rectam rationem. Tandem ex eadem radice oritur quod circumstantiis superiori sect. numeratis, quaedam semper moraliter efficiunt, vt *quomodo*, v.g. interior, *quid* seu *quantitas materiae*: quia haec conditiones semper aliquo modo mutant materiam, quatenus in ea constituitur medium rationis, seu mutant habitudinem actus ad obiectum morale: aliae vero conditiones physicae non semper pertinent ad rem moralem, vt *locus, tempus, persona, instrumentum*, quia non semper mutant medium rationis, seu habitudinem ad illam.

IV. Petes: Quare quaedam conditiones mutant habitudinem ad rationem, & non aliae? Respondetur huius quaestioni aliam responsum non posse tradi, nisi quia quaedam sunt talis naturae, vt mutant honestatem, aliae vero non: hoc autem in particulari semper oritur ex aliqua proportione quam recta ratio inuenit in rebus ipsis in ordine ad debitum finem humanae vitae: verbi gratia ex hoc quod res sit aliena, intrinsece oritur quod accipere illam domino rationabiliter inuito sit contra honestatem, quia est contra debitum modum operationis humanae, vt seruetur pax, & debitus societatis modus & sic de aliis, quae omnia quoad nos per rectam rationem ponderantur ac regulantur, licet in ipsis rebus sit fundamentum talis rationis rectae, vt infra explicabo.

V. Secundo dicendum. Vt circumstantia conferat ad honestatem moralem actus, vel turpitudinem ex parte operantis, oportet vt sit aliquo modo voluntaria, & consequenter cognita directe vel indirecte. Hoc constat primo a posteriori, quia si quis furetur in loco sacro inuincibiliter ignorans conditionem loci, illa conditio non afficit moraliter illum actum solum ex defectu voluntarii. Ratio vero est quia tota honestas morum pendet ex voluntate: ergo quae non eadunt sub voluntatem aliquo modo, non possunt illa reddere magis, vel minus honestam: ergo neque actionem aliam moralem vt actio moralis est, quia vt sic tota pendet a voluntate, vturum vero oportet hoc voluntarium esse directum, vel sufficit indirectum: & vturum in hoc sit aliqua differentia inter bonitatem & malitiam, infra tract. 3. disput. 5. sect. 3. dicemus, & supra disput. 4. sect. 3. num. 32. attigimus.

VI. Solum posset nunc quaeri propter Aristotelem 3. Ethic. cap. 1. Vtrum in omnibus praedictis circumstantiis possit cadere inuoluntarium ratio ne ignorantiae, nam ille de omnibus affirmat, praeterquam de circumstantia *Quis*, de qua supra sect. 1. num. 14. dixi: de aliis autem videtur falsa haec doctrina, quia saltem circumstantia finis non potest esse inuoluntaria, neque ignorata, quia

IV. Vnde fit vt quaedam circumstantia efficiant ad mores, alia non.

V.

VI.

quia, ut superius dixi, finis qui habet rationem circumstantiae, non est finis intrinsecus operis, qui potius est obiectum, sed est finis extrinsecus operantis, quem oportet esse intentum: ergo directe voluti: ergo cognitum. Quo modo ergo potest esse involuntarius & ignoratus? Respondetur primo Aristotelem non esse locutum de fine intento, sed de fine, seu effectu per accidens secuto: quod explicat Aristoteles suo exemplo, dicens: Si quis vulneravit salutis causa, & interfecit. Sed reuera haec circumstantia sic explicata, magis pertinet ad circumstantiam quid, sub qua continentur causales effectus, ut supra dixi cum D. Thom. ideo dicitur finem posse ignorari, non in se & in particulari pro ut est intentus, posse tamen ignorari secundum aliquam conditionem, v.g. si quis intendat scientiam ut rem facilem, cum tamen in se difficilis sit, vel etiam potest ignorari in medijs seu in habitudine mediorum ad ipsum, ut si quis intendat scientiam per medium nocivum, putans esse utile, nam tunc ille excusatur a culpa ratione finis. Ultimo ex dictis colligitur cur finis sit potissima ex numeratis circumstantiis, quia & est magis intentus, & magis spectat ad debitum rationis ordinem, de quo in sequenti disp. a qua secunda pars huius secundi tractatus inchoatur.

quae erunt necessaria. In hac autem disputatione de actibus ante consecutionem finis agemus.

SECTIO I.

De obiectis, rationibus, & differentiis voluntatis, & intentionis.

Haec omnia adeo inter se nexa sunt, ut non possit vnum sine altero commode explicari. In primis igitur voluntas significat simplicem quandam actum voluntatis, qui est quasi prima inclinatio voluntatis in obiectum propositum tanquam per se amabile, cuius effectus formalis non potest esse alius, quam velle illud obiectum propter se, sine ordine ad aliud, qui actus dicitur simplex, quia nullum alium supponit neque formaliter, neque virtute alterum includit: ex quo patet hunc actum proprie versari circa finem: solus enim finis est bonum per se amabile, & quoniam principium omnis motus voluntatis est finis: hic autem est primus voluntatis motus, ut docet Arist. 3. Ethic. 2.

I.

Primus actus volendi quid:

Intendere significatione quadam generali est in aliud tendere: ex qua etymologia nomen intentionis varias habet significationes: nam & mentis attentionem, & sensuum applicationem significare solet, & interdum res inanimas dicuntur intendere suos fines. In proposito vero significat quandam liberam, vel perfecte voluntariam tendentiam in aliquem finem: quae propria est rei vrentis ratione: ex quo constat, intentionem hic aliquid significare ad intellectum, vel voluntatem pertinens. Quid vero sit, alii aliter explicant D. Bonavent. 2. d. 38. 2. p. q. 2. dicit intentionem ad voluntatem, & intellectum aequae pertinere, quam ait, non esse vnum actum, sed quasi mixtum ex duobus: quia intentio dicit appetitionem eius, qui intendit & collationem vnius ad alterum. Primum vero pertinet ad voluntatem: secundum ad intellectum, quae coniunguntur. Aureol. apud Capreol. 2. d. 1. quest. 1. ait, intentionem non esse actum, sed circumstantiam electionis, quia intendere solum est alicuius gratia hoc facere, hoc vero importat circumstantiam finis in electione.

II.

Intentionis varia significatio.

Intentio proprie quid:

III.

Assertio.

Intentio est proprius actus voluntatis.

III.

Assertio.

Intentio est proprius actus voluntatis.

Obiectum intentionis est ipse finis.

DISPUTATIO VI.

De voluntate, & intentione, actibusque intellectus primis.

Principio huius secundi tractatus, hucusque differimus de duabus differentiis generalibus actuum humanorum, quae per voluntarium, & involuntarium declarantur. Restat in hac 2. parte eiusdem tractatus, ut in specie de actibus voluntatis agamus. Miscebimus tamen sermonem de actibus intellectus, quia ad explicandos voluntatis actus plane conducunt. Illud etiam attendendum, voluntatis nomen in presenti titulo non potentiam, sed actum importare: licet in discurfu doctrinae, ad ipsam quoque potentiam aliquando digrediamur.

Omnis igitur voluntatis actio aut circa finem, aut circa medium versatur: quod dupliciter contingit fieri: aut appetendo, aut exequendo: ex quo duplex oritur ordo actuum voluntatis, & intellectus practici, qui voluntatem gubernat in moribus. Prior omnes illos actus continet, qui necessarii sunt, vsque ad postremam medii electionem, qui sunt, voluntas, intentio, consilium, consensus, electio. Tres priores circa finem: posteriores circa medium [eo quo numerati sunt ordine] versantur. Stabilis autem electione, progreditur voluntas ad liberam executionem: & sic est secundus ordo, in quo duo tantum actus numerantur: imperium, & usus: quibus actibus fruitio additur: quae non est operatio ad finem vel appetendum, vel assequendum ordinata: sed sine potius comparato, ipsa subsequitur. Omnes praeterea actus isti directe tendunt in aliqua obiecta, & tamen sunt quasi reflexi, ut dum voluntas eligit medium, eligit eligere, & utitur se ipsa, & intellectu, &c. tamen haec actuum quasi reflexio non fit per actus ab ipsis rectis distinctos licet Caietan. prima secundo, questione decima sexta, articulo quarto, oppositum censet. Dicemus igitur de actibus directis & de reflexis obiter,

Dicendum tamen est, hoc nomine importari proprium quandam actum voluntatis quae sententia est D. Thom. 1. 2. quest. 8. & Doctorum 2. d. 38. vnde Augustin. intentionem vocat amorem Psalm. 7. & 9. Et ratio est, quia intendere hic est in aliquid voluntarie tendere: principium autem motionis, & tendentiae est voluntas, vnde confirmatur: nam ex intentione potissimum pendunt mores hominum, ut boni, vel mali sint: pendunt vero ex voluntate. Ex ratione vero D. Bonau. solum concluditur, istam intentionem voluntatis supponere iudicium, & ordinem rationis, sicut motus progressiuus, quo exemplo ipse utitur, directionem alicuius potentiae cognoscentis requirit. Ad Aureol. vero respondetur, finem esse interdum circumstantiam electionis: tamen ipsam intentionem finis esse actum voluntatis. Ex quo vterius colligimus huius actus obiectum esse finem ipsum, quae est sententia communis: ideo enim bonitas, vel malitia actus ab intentione pensatur, maxime quia ipse est circa finem, & finis est principium humanorum actuum, ut patet ex vi nominis: nam intendere est in aliud tendere: tendimus vero in terminum, & terminus voluntatis est finis.